

Vlaams
Parlement

ingediend op **667** (2015-2016) – Nr. 1
23 februari 2016 (2015-2016)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Onderwijs
uitgebracht door Kathleen Krekels

over de audit naar de werking van de CLB's en
over de reviewstudie Leerlingenbegeleiding in een
internationaal perspectief

Samenstelling van de Commissie voor Onderwijs:

Voorzitter: Kathleen Helsen.

Vaste leden:

Vera Celis, Koen Daniëls, Ingeborg De Meulemeester, Kathleen Krekels, Kris Van Dijck, Miranda Van Eetvelde;

Jos De Meyer, Jenne De Potter, Jan Durnez, Kathleen Helsen;

Ann Brusseel, Jo De Ro;

Caroline Gennez, Tine Soens;

Elisabeth Meuleman.

Plaatsvervangers:

Peter Persyn, Grete Remen, Axel Ronse, Willy Segers, Ann Soete, Manuela Van Werde;

Caroline Bastiaens, Sabine de Bethune, Vera Jans, Katrien Schryvers;

Jean-Jacques De Gucht, Francesco Vanderjeugd;

Katia Segers, Steve Vandenberghe;

Elke Van den Brandt.

INHOUD

1. Toelichting bij de audit naar de werking van de CLB's door Johan Ravijts	4
1.1. Situering.....	4
1.2. Resultaten	5
1.3. Sterktes, zwaktes en opportuniteiten van de CLB-sector	6
1.4. Hoe de bevindingen samenbrengen?	7
2. Toelichting bij de reviewstudie Leerlingenbegeleiding in een internationaal perspectief door Elke Struyf en Karine Verschueren	7
2.1. Situering.....	7
2.2. Deelstudie 1. Overzicht van de Vlaamse praktijk	8
2.3. Deelstudie 2. Review van internationaal wetenschappelijk onderzoek	8
2.4. Deelstudie 3. Integratie van de inzichten uit deelstudies 1 en 2	8
3. Vragen en opmerkingen van de leden	10
4. Antwoorden van de sprekers en replieken	12
Gebruikte afkortingen	18
Bijlagen: zie dossierpagina op www.vlaamsparlement.be	

In het kader van de nota van de Vlaamse Regering over krijtlijnen voor een hervorming van de leerlingenbegeleiding in Vlaanderen (*Parl.St.* VI.Parl. 2015-16, nr. 665/1) hield de Commissie voor Onderwijs op 27 januari 2016 een hoorzitting over:

- de audit naar de werking van de CLB's met Johan Ravijts (directeur Internal Audit Services PricewaterhouseCoopers);
- de reviewstudie Leerlingenbegeleiding in een internationaal perspectief met prof. dr. Elke Struyf (afdeling Opleidings- en Onderwijswetenschappen, UAntwerpen) en prof. dr. Karine Verschueren (Schoolpsychologie en Ontwikkelingspsychologie van Kind en Adolescent, KU Leuven).

De leden van de Commissie voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin werden uitgenodigd de vergadering bij te wonen. De sprekers maakten gebruik van een powerpointpresentatie die terug te vinden is op de [dossierpagina](#) van dit verslag op www.vlaamsparlement.be.

1. Toelichting bij de audit naar de werking van de CLB's door Johan Ravijts

1.1. Situering

Johan Ravijts zegt dat de eerste fase bestond uit een elektronische takenpakket-registratie in vijf homogene meetperiodes. Hij onderstreept dat daarbij de verhouding van de taken in kaart werd gebracht, maar niet de tijd die eraan wordt besteed. Het instrument werd ontwikkeld door Tempera en na een test en lichte aanpassing door 2500 medewerkers ingevuld. In de meeste meetperiodes leverde dit 70 tot 80% bruikbare resultaten op, in de vakantieperiodes minder.

Parallel daarmee liep een tevredenheidsbevraging bij een aselechte steekproef van leerlingen, ouders, schoolpersoneel en welzijnsactoren. Voor sommige groepen werd representativiteit gerealiseerd, voor andere minder of geen. Om verwijzing mogelijk te maken werden gelijkaardige vragenlijsten gebruikt als in eerder onderzoek, behalve voor Welzijn omdat er daar nog geen voor waren.

De derde fase betrof een middelenanalyse. Omdat geen financiële rapporten konden verkregen worden van de centrale overheid, werd een makkelijk in te vullen formulier bezorgd aan de 72 CLB's.

Op basis van de drie voorgaande resultaten werd een gespreksmap samengesteld voor het procesonderzoek, dat werd uitgevoerd bij vijftien CLB's over organisatiestructuur, belanghebbendenmanagement, monitoring, kwaliteitsbewaking en documentatie. Daarnaast werd met zeventien welzijnsactoren gesproken over de samenwerking met de CLB's, hun tevredenheid daarover en de mate van vernieuwingsbereidheid.

Tot slot werd gezocht naar confirmatie voor deze informatie in focusgroepen per onderwijsactor: CLB's (met een andere selectie dan bij het procesonderzoek), basisonderwijs, secundair onderwijs, ouders- en leerlingenorganisaties, en slimme verbindingen (Netwerk tegen Armoede, mensen met een migratieachtergrond en anderstalige nieuwkomers). Het eindresultaat wordt gevormd door het gepubliceerde rapport (zie bijlage 2 op de [dossierpagina](#) op www.vlaamsparlement.be), waarin alle conclusies worden toegelicht en alle gegevens als bijlage toegevoegd. Uit de veelheid daarvan bespreekt hij vandaag slechts de grote trends.

1.2. Resultaten

1.2.1. *Takenpakketregistratie*

Daarop gaat hij nader in op de resultaten, en start daarbij met de takenpakketregistratie (dia 6). De meetperiodes bleken redelijk vergelijkbaar, behalve in permanentieperiodes. Over alle periodes en functies heen zijn er slechts beperkte verschillen tussen CLB's in centrumsteden en centra in niet-centrumsteden, grote en kleine centra, centra met geen, weinig of veel densiteit en de netten. Ook bij de vergelijking van functies tussen centra in centrumsteden en andere stelt men weinig verschillen vast. Als de verschillen groter bleken dan 4% staan ze in het rapport, maar het zijn er niet veel. Uit de vergelijking van functies volgens de grootte van de centra komen iets meer verschillen naar voren, vooral wanneer de populatie eerder klein is. Reden is dat artsen en directies hun tijd daar meer over de domeinen verdelen. Over de verschillende netten zijn er geen echte verschillen.

1.2.2. *Tevredenheidsbevraging*

Wat de tevredenheidsbevraging betreft, staan de aanduidingen in groen, geel, oranje en rood respectievelijk voor meer dan 70%, meer dan 50%, minder dan 50% en minder dan 30% tevredenheid bij de respondenten. Dia 8 gaat over de bevraging van de ouders met kinderen in het basis- en secundair onderwijs, van wie er slechts 199 antwoordden, wat absoluut niet representatief is voor de Vlaamse bevolking. Aan het rapport is een statistische analyse toegevoegd, die uitlegt waarom men toch iets kan doen met cijfers, meer bepaald in het licht van het procesonderzoek en de focusgroepen. De tevredenheid blijkt hoger dan 70% betreffende de informatie over de CLB's. De meerderheid van de ouders is algemeen tevreden over de ingeloste verwachtingen, maar over de wachttijd is dat slechts een minderheid. Over de stopzetting van de begeleiding is men redelijk tevreden. Hij merkt op dat een kleine 60% van de respondenten alleen met het CLB in aanraking kwam door een preventief geneeskundig onderzoek.

Van de leerlingen (uit het secundair onderwijs) kwamen meer antwoorden binnen: een vijfhonderdtal (dia 9). Een zeer groot percentage is het eens dat men geïnformeerd is over het CLB, meer dan 70% heeft goede ervaringen en is tevreden met het moment van de stopzetting van de begeleiding. Ook hier gaat het voor 59% over leerlingen die alleen via het medisch onderzoek met het CLB in aanraking kwamen.

Het aantal antwoorden van directies was hoog: 1150 op ruim 3000 scholen, en is dus representatief (dia 10). Een meerderheid van 94% bevestigt dat er een beleidsplan is met concrete afspraken, waarbij 95% zegt dat de taken en verantwoordelijkheden daarbij duidelijk zijn. De doorverwijzing gebeurt volgens 90% goed, hoewel slechts 70% tevreden is over de tijdigheid daarvan. Men is meer tevreden over het informele contact dan over de duur van het formele contact. Toch kreeg meer dan 70% van de directies die antwoordden meestal een gesprek binnen de twee weken. Personeelwissels stelt men inderdaad vaak vast, maar de directies vinden de opvolging vaak goed verlopen.

Het antwoordpatroon bij de leerlingenbegeleiders en zorgcoördinatoren loopt gelijk, wat niet verwondert omdat zij samen met de directies contact hebben met de CLB's (dia 11). Bij deze groep is de frequentie van het formele contact wel minder, waarover men zijn ontevredenheid uit.

Bij de – bijna 1100 – leerkrachten verschijnt een ander beeld (dia 12). Zij zijn vaak niet bekend met de afspraken tussen directie, zorgcoördinator en CLB, hoewel ze dat wel zouden willen. Zij wensen betrokken te worden bij de opmaak

van de afspraken. Over de samenwerking is men wel tevreden, al hebben weinig leerkrachten formeel overleg, hoewel ze dit belangrijk vinden.

Van de welzijnsactoren kwamen een kleine 230 antwoorden binnen (dia 13). Ze zijn vrij positief over de samenwerking met de CLB's want de casus- en structurele samenwerking leidden respectievelijk in slechts 13 en 14% van de gevallen tot problemen.

1.2.3. Middelenanalyse

Bij de middelenanalyse (dia 15) merkt Johan Ravijts op dat alleen de werkingsmiddelen onderzocht werden. De personeelsmiddelen maakten geen deel uit van de audit. Hij stelt dat de financiële administratie van een vzw anders verloopt dan die van een stad of provincie. Die laatste moesten dan ook een grotere inspanning leveren om de gevraagde gegevens te distilleren uit het grotere geheel. De besteding van de middelen laat zeer grote verschillen zien, wat wellicht te wijten is aan de manier van antwoorden op de beperkte vragenlijst. De verbinding met de door de overheid ter beschikking gestelde middelen blijft onduidelijk. De betrouwbaarheid van de cijfers is dan ook niet groot genoeg voor scherpe conclusies.

Verder blijkt dat de financieringsenveloppe niet is toegenomen en dat besparingen voornamelijk werden gerealiseerd in de werkingsmiddelen. Hij merkt in dit verband op dat personeel alleen in de analyse zit als het met de werkingsmiddelen wordt betaald, niet het kader op zich. Een aantal centra krijgt bijkomende hulp van zijn bestuur, vaak voor huisvesting, wat aantoonde dat de subsidies niet volstaan. Elders is er wel degelijk een probleem, zoals ook de onderwijsinspectie al vaststelde. In een aantal centra is de bodem van de werkingsmiddelen bereikt of zit men er al door.

1.2.4. Procesonderzoek

Met de informatie uit de geschetste drie fasen werden, zoals in de inleiding uitgelegd, stellingen geformuleerd, die aan gespreksgroepen werden voorgelegd. Aan vijftien CLB's werden de vragen voorgelegd waarom zij centraal dan wel decentraal georganiseerd zijn, over grootte, visie en doelstellingen, schoolondersteuning met specialisten of met een ankerfiguur die naar hen doorverwijst, belanghebbendenmanagement met of zonder terugkoppeling, monitoring (die zeer verschillend blijkt volgens de grootte van centra), en documentatie (dia 17). Op dat laatste punt biedt LARS veel mogelijkheden, al moet de consistentie zeker nog naar omhoog en is voldoende aandacht voor informatieveiligheid nodig.

In het procesonderzoek met de zeventien welzijnsactoren (dia 18) werden vragen gesteld over de kennis van opdracht van het CLB, die blijkbaar opgedaan wordt door ervaring. De algemene samenwerking is beperkt: met slechts een beperkt aantal voorzieningen werden op koepelniveau afspraken gemaakt. Met artsen bijvoorbeeld niet. Evaluatie ontbreekt eveneens. De grote verscheidenheid blijkt voornamelijk afhankelijk te zijn van de medewerkers zelf, net zoals op het vlak van casusgerichte samenwerking. In het algemeen is men wel tevreden over de structurele samenwerking met het CLB. Wel wordt de nood aan duidelijke rollen en verantwoordelijkheden als aandachtspunt naar voren gebracht.

1.3. Sterktes, zwaktes en opportuniteiten van de CLB-sector

Een en ander werd gevalideerd in de genoemde focusgroepen, waaraan ook werd gevraagd om lijsten van sterke punten, zwakke punten en opportuniteiten op te stellen (dia 20). De sterktes die alle groepen naar voren schoven zijn: deskundigheid, neutraliteit, beroepsgeheim, maatwerk, multidisciplinariteit,

schoolnabijheid, draaischijffunctie, kennis van de sociale kaart en gratis dienstverlening. Als zwaktes werden aangebracht: persoonsafhankelijke kwaliteit, gebrek aan uniformiteit – hoewel hijzelf liever spreekt van gelijkgerichtheid omdat een zekere mate van diversiteit nodig is – netgebondenheid, personeelsverloop, communicatie en imago, belanghebbendenmanagement, cultuur- en geslachtsdiversiteit, beperkte middelen en de te beperkte tijd die besteed wordt aan de mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Als opportuniteiten noemt hij onder meer benchmarking, meer gelijkgerichtheid en imagoverbetering.

1.4. Hoe de bevindingen samenbrengen?

Tot slot vat hij de gegevens uit de verschillende elementen van het onderzoek samen in een kaart van bevindingen (dia 22). In het midden staat een decreet over de leerlingenbegeleiding, dat breder is dan het huidige CLB-decreet, want er blijkt nood te zijn aan de verduidelijking van rollen en verantwoordelijkheden van ouders, school, CLB en uitgebreide hulp. In dat decreet moet nagedacht worden over beleid, financiering en samenwerking. Op de dia zijn de prioriteiten weergegeven in rechthoeken. Hoe dikker de rand, hoe groter het belang.

Onafhankelijkheid van zowel school als Welzijn is voor alle groepen een vereiste. De verenigingen van doelgroepen onderstrepen het belang van zichtbare onafhankelijkheid, waarbij een CLB-medewerker bijvoorbeeld niet naast de schooldirecteur gaat zitten. Gelijkgerichtheid is een ander belangrijk element, dat niet gelijkstaat met uniformiteit, maar zorgt voor geloofwaardigheid, een sterk merk en vertrouwen. Zoals gezegd vraagt ook iedereen om een duidelijke definitie van rollen en verantwoordelijkheden. Het door de sector uitgewerkte zorgcontinuüm is een bruikbaar model. Ook de organisatiestructuur is een belangrijk element. Daarbij moet nagedacht worden over de grootte (met inbegrip van regionale inbedding en financierbaarheid van de kleine CLB's), geografische spreiding, zichtbare onafhankelijkheid en de specialistische omgang met complexe problemen. Ook belanghebbendenmanagement is nodig voor geloofwaardigheid en vertrouwen. Als laatste prioriteit noemt hij het principe van de gesloten omslag. Is de enveloppe in overeenstemming met de taken? Wat is de impact van een wijziging van die laatste? Er moet ook rekening worden gehouden met de niet-gekwalficeerde uitstroom en de schoolse achterstand. Hij wijst er nog op dat alle elementen met elkaar verbonden zijn.

Naast de genoemde prioriteiten vermeldt hij nog de stuurbaarheid, die nodig is voor gelijkgerichtheid. Elementen daarbij zijn – nuttige – operationele en financiële rapportering en inspanningen om de consistentie van de documentatie te verhogen (LARS), en een oplossing voor het gemeenschappelijk zorgdossier en het beroeps- en ambtsgeheim. Minder prioritair op de kaart zijn efficiëntie en middelenallocatie, maar ook kwaliteit, die in het decreet moet bepaald worden. Diversiteit, vorming en evaluatie en carrière en leiderschap zijn specifieke punten op het vlak van personeel.

2. Toelichting bij de reviewstudie Leerlingenbegeleiding in een internationaal perspectief door Elke Struyf en Karine Verschueren

2.1. Situering

Elke Struyf zegt dat de reviewstudie tijdens het schooljaar 2014-2015 werd uitgevoerd. Het doel was de huidige praktijken inzake leerlingenbegeleiding in Vlaanderen in een breder, internationaal perspectief te plaatsen. De onderzoeksvragen luiden: Voor wie wordt leerlingenbegeleiding georganiseerd en waarop is dit aanbod gericht? Welke actoren bieden leerlingenbegeleiding aan en wat zijn hun taken? Op welke manier wordt leerlingenbegeleiding beïnvloed door beleid en samenleving?

Voordat de spreker de conclusies en aanbevelingen bespreekt uit de derde van drie deelstudies, die de inzichten uit studies 1 en 2 integreert, overloopt ze kort de andere twee.

2.2. Deelstudie 1. Overzicht van de Vlaamse praktijk

De eerste deelstudie geeft een overzicht van de Vlaamse praktijk. Een reeks beleidsinitiatieven vormen het kader voor die praktijk. Zij hebben de rollen en verantwoordelijkheden gewijzigd: het CLB-decreet; het GOK-decreet met de SES-middelen; de puntenenveloppe zorg in het basisonderwijs; gon; het decreet Integrale Jeugdhulp en het M-decreet. De spreker overloopt een lijst van de belangrijkste studies die in dit deel van het rapport worden beschreven en werden uitgevoerd in opdracht van de minister van Onderwijs (dia 5). Ze gaan over de werking van het CLB, de uitbouw van het zorgbeleid op school, de stand van zaken inzake gon/ION in 2012, de doorverwijzing naar buitenschoolse hulpverlening, en de toeleiding naar zorg. De bevindingen (dia 6) betreffen de huidige praktijk van leerlingenbegeleiding 'Zorg op School' de CLB's (werkingsprincipes, begeleidingsdomeinen, samenwerking met schoolinterne leerlingenbegeleiding en de draaischijf- of netwerkfunctie van het CLB), de gon-begeleiding en de buitenschoolse hulpverlening.

2.3. Deelstudie 2. Review van internationaal wetenschappelijk onderzoek

In deelstudie 2 wordt over de landsgrenzen gekeken. Voor de opbouw van het raamwerk werd gebruikgemaakt van zes kernpublicaties (dia 8). Het raamwerk (dia 9) plaatste de leerling centraal, daaromheen een netwerk van leerlingenbegeleiders en hun partners, wier activiteiten worden aangestuurd door verschillende beleidsniveaus, die zelf weer afgestemd zijn op maatschappelijke normen. Door middel van de combinatie van trefwoorden (betreffende belangrijke actoren en domeinen, en met de focus op onderwijs) werden artikels gezocht in gegevensbanken. De criteria om artikels te bestuderen of uit te sluiten werden nauwkeurig omschreven. De spreker verwijst naar dia's 10 en 11 voor de trefwoorden en de criteria. Het resultaat was bijna 6000 artikels, waaruit 37 relevante werden geselecteerd. Voor de bundeling van de informatie daaruit werd het genoemde raamwerk gebruikt (dia 12). Een belangrijke conclusie van de tweede deelstudie is het ontbreken van evidentie voor een ideaal model. De variatie blijkt juist heel groot, al zijn wel belangrijke kenmerken als ingrediënten voor een goed model te identificeren.

2.4. Deelstudie 3. Integratie van de inzichten uit deelstudies 1 en 2

De kenmerken worden uitvoerig beschreven in deelstudie 3, waarin de informatie uit de eerste twee deelstudies wordt aangevuld met de resultaten van de CLB-audit. In het rapport vindt men voor elk van de tien thema's de wetenschappelijke bevindingen, de lessen uit het auditrapport en tot slot reflecties en aanbevelingen. Nogal wat elementen uit de themalist komen ook voor in de kaart van bevindingen, een betekenisvolle overeenkomst, want die laatste was toen nog niet beschikbaar.

Het eerste thema zijn de actoren binnen de leerlingenbegeleiding (dia 16 en 17). Zij werken in multidisciplinaire teams, aangestuurd en gecoördineerd door een schoolpsycholoog of -counselor. Dat deze interne begeleiders een formele, gespecialiseerde opleiding volgen, van bachelor tot doctoraat, is internationaal vaak een expliciete vereiste. De onderzoekers bevelen aan daar ook in Vlaanderen over na te denken, ook voor de CLB-medewerkers. De buitenlandse opleidingsprogramma's zijn erg inspirerend.

Ten tweede vindt men in de buitenlandse literatuur dezelfde vier begeleidingsdomeinen en -taken terug als in Vlaanderen: psychosociaal functioneren, ondersteunen bij leren en studeren, onderwijsloopbaanbegeleiding en preventieve gezondheidszorg (dia 18 en 19). De Vlaamse literatuur leert dat er op het domein van leren en studeren nog veel behoefte bestaat aan extra ondersteuning. Er zijn aanwijzingen dat vandaag de dag ook externe hulpverleners zoals logopedisten deze taak op zich nemen. De onderzoekers roepen op de remediëring op dit vlak weer dichterbij de school te brengen. Daarnaast bevelen ze aan de schoolloopbaanbegeleiding verder uit te bouwen met aandacht voor preventie en educatie. Volgens de spreker is het belangrijk de taken van de verschillende actoren te expliciteren. Het zou goed zijn mochten scholen expliciet aangeven wat ze doen op het vlak van de genoemde domeinen en samen met de partners zoeken wie wat als taak opneemt, wat kan worden vastgelegd in een beleidscontract.

Vanzelfsprekend is de communicatie en samenwerking met ouders en leerlingen erg belangrijk (dia 20). Het bereiken van bepaalde doelgroepen daarbinnen blijft een uitdaging.

Samenwerking tussen school, CLB en pedagogische begeleidingsdienst is een vierde element (dia 21) dat in de studies aan bod komt, net als die met buitenschoolse hulpverlening (dia 22). Iedereen erkent de draaischijffunctie van het CLB. Op dat punt sluit Elke Struyf zich aan bij het pleidooi van Johan Ravijts voor een goede definitie van rollen en verantwoordelijkheden. Zij wijst ook op de ontwikkeling van een gemeenschappelijk zorgdossier als interessant instrument voor informatiedoorstroming.

Het volgende thema is de verhouding tussen vraag en aanbod en meer concreet de ratio leerlingenbegeleider/leerlingen (dia 23 en 24). In de internationale vergelijking streeft men gemiddeld naar 2500 leerlingen per voltijdse begeleider. De feitelijke verschillen zijn echter groot: van 245 in Finland tot 18.000 in Hongkong en Tasmanië. In Duitsland bedraagt het aantal 16.500, terwijl in Vlaanderen al serieuze inspanningen worden gedaan voor een goede verhouding, wat niet betekent dat er geen druk is op het personeel. Het gaat immers om gemiddelden, omgerekend naar vte, en bovendien niet om de werkingsmiddelen, noch om de haalbaarheid van de combinatie van taken. Een duidelijke taakverdeling kan nog voor efficiëntiewinst zorgen.

Vervolgens brengt de spreker als zevende thema het belang van de preventieve werking onder de aandacht (dia 25). Daartoe dient de school samen te werken met CLB en pedagogische begeleidingsdienst. Die laatste kunnen zorgen voor ondersteuning van leraren bij het creëren van een rijke onderwijsleeromgeving, terwijl de eerste kunnen instaan voor (grootschalige) preventieve programma's gericht op de versterking van bijvoorbeeld sociale relaties of pestpreventie.

De aandacht voor specifieke doelgroepen verdient een aparte vermelding (dia 26). Behoedzaamheid is nodig om ervoor te zorgen dat maatschappelijk kwetsbare groepen evenveel toegang hebben tot leerlingenbegeleiding. Kinderen met een migratieachtergrond of uit gezinnen met SES-kenmerken hebben significant minder toegang tot met name private hulpverlening. Vooral inzicht in hun leefwereld is van belang.

Wat de deontologie betreft (dia 27), vragen leerlingen sterk om een vertrouwelijke context. Verder bepleit de spreker duidelijkheid over ambts- en beroepsgeheim en een doorgedreven dilemmatraining voor de actoren.

Als laatste thema bespreekt Elke Struyf de realisatie van interne kwaliteitszorg (dia 28). Scholen en CLB's moeten samen een systeem ontwikkelen om te achterhalen waarom men doet wat men doet en of men dat dan op de best mogelijke manier doet. Zij pleit voor reflectie en informatieverzameling bij belanghebbenden. Er gaat nog te weinig aandacht naar het in kaart brengen van de resultaten van de inspanningen in de leerlingenbegeleiding. Het is ook goed om daar regelmatig over te rapporteren. Een goede verantwoording stimuleert de verdere uitbouw van kwaliteitsvolle begeleiding.

Tot slot wijst ze op het belang van blijvende investeringen in het opvolgen van de effecten van veranderingen door bijvoorbeeld het M-decreet. Ze pleit voor continue monitoring om (on)gewenste uitkomsten snel op te sporen.

3. Vragen en opmerkingen van de leden

Ann Brusseel vraagt meer uitleg bij de persoonsafhankelijkheid van de kwaliteit. Betekent dit dat het CLB-management voor verbetering vatbaar is? Is op dat vlak professionalisering nodig? Wat zijn de gevolgen van de slechte genderbalans bij de CLB's? Bemoeilijkt de vervrouwelijking de begeleiding van jongens? Zijn de begeleiders voldoende op de hoogte van het aanbod op de arbeidsmarkt? Verloopt de oriëntering naar het hoger onderwijs dan wel overal goed? Welke instrumenten hanteert men? Specialiseren sommige begeleiders zich erin of houdt iedereen zich ermee bezig?

Kathleen Krekels concludeert dat iedereen zijn best doet, maar dat er een tekort aan professionalisme is. Hoe ziet men precies de gewenste opleiding van leerlingenbegeleiders? Denkt men aan een specifieke bachelor of aan navorming? Moet die er ook komen voor het thans sterk ongelijke belanghebbendenmanagement, als onderdeel van een brede opleiding of als specifieke navorming voor directeurs? De domeinen zijn duidelijk afgebakend, maar de doorschakeling naar welzijn wordt vertraagd door de wachtlijsten. Hoe zien de sprekers dat? Is het ook geen probleem voor de CLB's dat zij in de integrale jeugdhulp tot de eerste lijn behoren, maar in het onderwijs tot de tweede? Zorgt dat niet voor onduidelijkheid?

De onderzoekers stellen vast dat veel tijd gaat naar overleg. Volstaat LARS om op dat vlak winst te boeken of is er meer nodig? Hoe ziet men de verhouding tussen het pleidooi voor preventie en de vraaggestuurde werking van het CLB? Welke rol kan LARS spelen om te vermijden dat het beroepsgeheim een struikelblok vormt? Zij vraagt ook meer uitleg bij de vaststelling dat doelgroepen te weinig bereikt worden, terwijl zij net dacht dat die juist vaak bij het CLB terechtkwamen. Kan het secundair onderwijs leren van de goede praktijken van het basisonderwijs in de omgang met het CLB of vormen zij aparte werelden?

Ingrid Pira heeft opgemerkt dat beide uiteenzettingen grote overeenkomsten bevatten, wat geruststellend is ten aanzien van de analyse en de aanbevelingen. Verder kan men niet anders dan vaststellen dat de middelen om het toenemende aantal taken tot een goed einde te brengen, onvoldoende zijn. Wat is de impact daarvan? Is openendfinanciering voor de CLB's een goede denkrichting? Wat zijn de voorwaarden om de vernieuwing van het decreet te doen slagen? Hoe wordt de transformatie van de sector best begeleid? Waarop moet in een dergelijke overgang gelet worden? Wat kan men daarbij leren uit de vorige omvorming van PMS naar CLB?

Wat de taakomschrijving betreft, peilt zij specifiek naar de opdrachten in het kader van het decreet Integrale Jeugdhulp. Hoe moet de uitvoering daarvan evolueren? Kunnen de CLB's die taken blijven opnemen? Hoeveel meer middelen zijn daarvoor nodig? Op welke manier kan de hervorming van de CLB's de

werking op dit vlak verbeteren? Hoe ziet men de decretale omschrijving van de rol als draaischijf? Het lid wil ook meer uitleg bij het pleidooi om de remediëring opnieuw dichterbij de school te brengen. Wat bedoelt de heer Ravijts met zijn verbinding van schaal en nabijheid? Denkt hij aan fusies? Volstaan de aanbevelingen om kansarmen en minderheden beter aan bod te laten komen? Zijn daar bijkomende middelen voor nodig? Moeten de scholen daarin ingeschakeld worden?

Koen Daniëls waardeert dat de rapporten geen heilige huisjes sparen. Wat leert de internationale vergelijking over het hoge aantal deeltijdwerkers bij CLB's? Wordt de werktijd van het personeel op dit moment maximaal ingezet? Hoeveel middelen van de lokale CLB's verdwijnen naar het inkopen van externe diensten, lidgelden en het afstaan van uren aan POC's of centrale instanties? Zijn er internationale modellen voor de verzoening van informatiedoorstroming en beroepsgeheim? Wordt ook in het buitenland gewerkt met beleidscontracten? Wil men die liefst formaliseren of is het aan het decreet om de taken duidelijk te maken? Welke oplossingen zijn er voor de klacht dat de domeinspecialisten niet permanent ter beschikking staan?

Katrien Schryvers vindt het nefast dat er weinig algemene afspraken zijn met de welzijnssector en dat een en ander afhangt van de actoren. Hoe kan dat worden opgelost? Is er voldoende kennis bij de begeleiders van de – ingewikkelde – welzijnssector?

Voor *Kathleen Helsen* is een belangrijke vraag hoe men de huidige knelpunten bij de implementatie van het CLB-decreet kan voorkomen bij het nieuwe decreet over de leerlingenbegeleiding. Welke fouten mogen niet opnieuw gemaakt worden? Impliceert de nadruk op de onafhankelijkheid van de leerlingenbegeleiding dat de centra ook autonomer ten opzichte van de scholen moeten worden, wat thans niet altijd het geval is? De spreker wijst in dit verband op de fysieke aanwezigheid in hetzelfde gebouw en op het veelvuldige contact met het personeel. Wat kan nog verbeterd worden op dit punt? Moeten alle centra voortaan niet-netgebonden werken? Wat leert onderzoek daarover?

Vervolgens merkt ze op dat er een groot verschil is tussen de samenleving ten tijde van de goedkeuring van het CLB-decreet en die van vandaag. Vraag is dan ook of het kader nog geschikt is om in te spelen op de huidige problemen. Zijn aanpassingen nodig? Verder is het zo dat jongeren veel leren op school, maar de begeleiding wordt wel alleen aan die laatste gekoppeld. Moet ook de vrije tijd niet meegenomen worden in zowel interne als externe begeleiding en preventie?

Wat de organisatiestructuur betreft, vraagt ze of een aanpassing van de schaalgrootte wenselijk is opdat centra alle expertise zouden kunnen aanbieden. Welke elementen spelen daarin een rol? Hoe moeten de CLB's gespreid worden in het licht van de gewenste nabijheid? Kan daarin samengewerkt worden met Welzijn of moeten die werelden duidelijk gescheiden blijven? Kathleen Helsen wijst in dit verband op de bestaande infrastructuurproblemen. Hoort een CLB thuis op een samenwerkende welzijns-campus? Waarom kiezen de sprekers ervoor om CLB's en pedagogische begeleidingsdiensten, die beide externe begeleiding aanbieden aan scholen, te laten samenwerken in de plaats van te fuseren?

In het belanghebbendenmanagement worden sommige doelgroepen te weinig bereikt. Moeten alleen de CLB's daaraan werken of ook de interne leerlingenbegeleiding? Multidisciplinariteit is inderdaad erg belangrijk. Moet zij bij decreet opgelegd worden of volstaat de huidige vrije ruimte? Moet in het secundair onderwijs een kader voor interne begeleiding vastgelegd worden? Welke disciplines moeten daar zeker inzitten? Zij noemt psychiatrie en logopedie. Het is

vreemd dat sommige leerproblemen niet op school kunnen worden opgelost en daardoor niet gratis zijn. Zijn de sprekers voorstander van een uitbreiding van het interne schoolteam of willen zij dit koppelen aan dat van de CLB's? In verband met de duidelijke vastlegging van rollen en verantwoordelijkheden merkt zij op dat niet in alle regio's dezelfde welzijnsvoorzieningen aanwezig zijn. Als de CLB's daar flexibel moeten op inspelen, betekent dit dan dat men aan hun basisequipe mensen toevoegt? Hoe moet de gelijkgerichtheid precies georganiseerd worden?

Wat de financiering betreft, vraagt zij of de sprekers de gesloten enveloppe willen openen. Klopt het dat zij naar een nieuw systeem willen, los van de onderwijsvorm? Welke andere elementen moeten daarin meegenomen worden?

4. Antwoorden van de sprekers en replieken

Johan Ravijts bevestigt dat navorming een mogelijkheid is om zwaktes als persoonsafhankelijkheid en ongelijk belanghebbendenmanagement aan te pakken. Kennis en vaardigheden verhogen met vormingstrajecten, coaching en monitoring leidt tot een meer gelijke kwaliteitsperceptie. Wat leiderschap betreft, worden de meeste CLB's geleid door medewerkers die directeur zijn geworden, wat andere competenties vereist. *Elke Struyf* vult aan dat het ook in de interne leerlingenbegeleiding vaak om leerkrachten gaat, terwijl men eigenlijk over coachcompetenties moet beschikken ten aanzien van zowel leerlingen als team. Een goede opleiding is daarom noodzakelijk.

Johan Ravijts treedt bij dat de geslachts- en culturele diversiteit bij de CLB-medewerkers vaak niet dezelfde is als die in de samenleving. Hij vermoedt dat het eerste wel haalbaar is, maar hij is onzeker over de haalbaarheid van meer culturele diversiteit bij het personeel. De inspanningen op dit vlak leverden niet altijd resultaat op. Bij de voorbereiding van een nieuw decreet moet men achterhalen waarom. *Elke Struyf* suggereert om teams te versterken met cultuurcoaches met een brede bagage op het vlak van multiculturaliteit. *Johan Ravijts* merkt op dat men culturele diversiteit ruimer moet opvatten dan migratieachtergrond. Empathie in de beweegredenen van doelgroepen is aangewezen. *Karine Verschuere*n vult aan dat de maatschappelijke discipline binnen het CLB zich op dit vlak kan profileren.

Johan Ravijts legt uit dat de audit niet is ingegaan op de vraag of evenveel aandacht wordt besteed aan de arbeidsmarkt als aan de toeleiding naar het hoger onderwijs. *Karine Verschuere*n treedt bij dat basiskennis over het hoger onderwijs heel belangrijk is. Onderwijskiezer is een geslaagd, netoverschrijdend initiatief van de CLB's op dit vlak. Voor de complexe arbeidsmarkt suggereert zij specialisten als aanspreekpunt in een centrum of voor verschillende centra. *Elke Struyf* vult aan dat de CLB's als draaischijf ook kunnen doorverwijzen naar andere instanties zoals de VDAB.

Johan Ravijts bevestigt nogmaals dat navorming erg belangrijk is voor leiderschap, communicatie, sturing en belanghebbendenmanagement. Veel daarvan is ook specialistenwerk. Een plan van samenwerking is een interessant instrument. Gelijkgerichtheid moet als principe aanwezig zijn in zowel decreet als uitvoering. Elk individu is verschillend, men moet telkens de context betrekken. Regio's en hun welzijnsaanbod zijn evenzeer verschillend. Het komt niet aan op uniformiteit, maar op het kunnen verantwoorden van verschillen. *Elke Struyf* vindt dat men zowel in opleiding moet investeren als in navorming. Van het eerste geeft ze schoolpsychologie als voorbeeld. Voor zorgcoördinatie bestaan bachelor-na-bacheloropleidingen, maar ze zijn niet altijd een vereiste. Internationaal ziet men vaak een jarenlang supervisietraject. Ook hier komen spontane initiatieven voor. De spreker suggereert om incentives voor dergelijke

professionalisering te overwegen. Ook de vaststelling dat interne en externe begeleiders niet altijd dezelfde taal spreken, heeft te maken met een tekort aan formele opleiding. *Karine Verschueren* beaamt het belang van de bijkomende opleiding. Dergelijke vereisten worden in het buitenland veel meer gesteld. Dat vergemakkelijkt ook de gelijkgerichtheid van CLB's.

Johan Ravijts denkt dat een van de problemen vandaag is dat het CLB een zeer groot aantal taken heeft, die er ook nog eens heel verschillend kunnen uitzien naargelang de omstandigheden. Dat maakt een zeer nauwkeurige taakomschrijving erg moeilijk. Volledigheid is niet haalbaar en zou bovendien voor een harnas zorgen. De spreker pleit voor een tussenweg na de huidige, erg summiere omschrijving. *Karine Verschueren* vult aan dat, naast specifieke methodes zoals handelings- of oplossingsgericht werken, kan worden ingezet op het aflijnen van inhoudelijke expertisegebieden, die complementair zijn met Welzijn. Als voorbeelden geeft ze thema's als faalangst, de omgang met cognitief sterkere leerlingen of met diversiteit. Dergelijke bewuste specialisering is iets anders dan het vullen van gaten die men aantreft. *Elke Struyf* pleit voor een duidelijk onderscheid tussen interne en externe leerlingenbegeleiding. Dan weten de leerlingenbegeleiders op school bijvoorbeeld dat zij niet op zoek hoeven te gaan naar doorverwijzing, maar dat dit een taak is van het CLB. Daartegenover staat dat een domein als leren en studeren wel sterk moet uitgebouwd worden in de school zelf, ook bij de leerkrachten zelf. *Karine Verschueren* vult aan dat het niet alleen gaat om doorverwijzing, maar ook om consultatie voor expertise. In de plaats van het onderscheid tussen eerste en tweede lijn pleit ze voor complementariteit. Soms is de CLB-expertise al heel vroeg in een zorgtraject nuttig. *Johan Ravijts* merkt op dat men de rollen als een continuüm moet zien. Leerlingenbegeleiding is inderdaad breder dan CLB's. Zij overleggen erg veel, maar is dat altijd het gepaste kanaal? Ook bij het regionale overleg kunnen efficiëntievragen gesteld worden. *Karine Verschueren* vindt een gespecialiseerd preventieaanbod niet in tegenstrijd met vraaggestuurd werken, maar eerder drempelverlagend, met name voor doelgroepen.

Johan Ravijts vindt het beroepsgeheim geen probleem op zich, maar wel de interpretatie en toepassing ervan. Hij suggereert om te oefenen met rollenspelletjes. *Elke Struyf* treedt bij dat het geen struikelblok is, maar dat men er een van maakt, hoewel veel mogelijk is. Men moet nadenken over welke (soort) informatie men deelt zonder het beroepsgeheim te schenden. Daar is training voor nodig. Scholen voelen zich in de kou gezet als ze broodnodige informatie moeten missen. *Karine Verschueren* ziet als oplossing om leerlingen meer te overtuigen dat het in hun belang is om leerkrachten in te lichten. Leerlingen vinden transparantie en vertrouwelijkheid wel heel belangrijk.

Johan Ravijts denkt dat er, ondanks de uitgestoken hand, voor specifieke doelgroepen barrières zijn die men niet altijd ziet. Daarom moet men interculturele bemiddelaars en specialisten in deze problematiek voldoende aan bod laten komen met hun expertise. Dit probleem wordt volgens de spreker algemeen onderschat. *Karine Verschueren* merkt op dat de hyperdiversiteit uiteindelijk leidt naar één hyperdiverse doelgroep.

Elke Struyf antwoordt dat Vlaams onderzoek aantoont dat er wel degelijk een verschil is in de begeleiding van basis- en secundair onderwijs, alleen al op het vlak van financiering. Ze functioneren in een verschillende context. Voor de CLB's is er echter geen verschil, want de noden in alle domeinen zijn even groot. Zij pleit dan ook tegen een te sterk organisatorisch onderscheid, al moet men erkennen dat leerlingenbegeleiding er in beide anders zal blijven uitzien. *Johan Ravijts* vindt wel dat men moet nadenken over verschillen in interne begeleiding.

Elke Struyf wijst op een ander probleem, namelijk dat bij overgangen informatie niet wordt doorgegeven. De leerling mag daar niet de dupe van zijn. Ze vernoemt nogmaals het zorgcontinuüm en handelingsgericht werken, waar basisscholen vaak al meer vertrouwd mee zijn.

Johan Ravijts vindt het zeer moeilijk om op basis van de verzamelde financiële informatie een duidelijk antwoord te geven op de vraag of er voldoende middelen zijn. Anderzijds herhaalt hij dat de besparingen binnen de gesloten enveloppe gerealiseerd zijn bij de werkingsmiddelen. Volgens hem proberen de CLB's ervoor te zorgen dat de begeleiding niet in het gedrang komt en in de plaats besparen ze op aangelegenheden als infrastructuur.

Een nieuw decreet vereist adequaat veranderingsmanagement, dat risico's en knelpunten inschat. Voor het personeel zijn transparantie, toelichting en navorming in elk geval goede elementen. Directies, koepels en overheid hebben daarin een taak. Aangezien het om een kennisberoep gaat, komt het erop aan de mensen gemotiveerd te houden. Men moet onnodige onrust vermijden en snel gaan waar nodig.

Karine Verschueren vindt het belangrijk om de regiefunctie van de CLB's en hun taken in de integrale jeugdhulp te monitoren.

Johan Ravijts denkt dat de decretale vastlegging van de rollen en taken voordelen heeft. Duidelijkheid over waar variatie mogelijk is en waar niet, vereenvoudigt de onderhandelingen over een beleidscontract. Tegelijk zijn regio's, contexten en schoolculturen verschillend en mist men een kans als men uitsluit om lokale accenten te leggen. Die moet men dan wel in de rapportering kunnen verantwoorden. De gegevens die de audit verzamelde, leiden niet tot een duidelijke voorkeur voor of tegen een kleine schaal. Schaalvergroting is in elk geval niet goed als zij de nabijheid wegneemt. De vraag is eerder voor welke processen men schaalvergroting moet creëren en voor welke men juist nog schoolnabij moet werken. Belangrijk is dat men evenwicht creëert tussen de verschillende bevindingen en dat de decreetgever consistentie nastreeft. Hij heeft in de praktijk zowel grote als kleine centra gezien die goed en andere die niet goed georganiseerd zijn. Ook *Elke Struyf* vindt het juiste evenwicht belangrijk. Zo mag nauwe samenwerking tussen interne en externe begeleiding niet ten koste gaan van de onafhankelijkheid van die laatste. Op dat punt is goede communicatie belangrijk.

Johan Ravijts bevestigt dat veel CLB-personeel deeltijds werkt. Dat hoeft geen probleem te zijn als het goed georganiseerd is. In de beschikbaarheid stelt hij geen probleem met de openingsuren vast, hoogstens over de duidelijkheid ervan, maar dat is gemakkelijk oplosbaar, net als er wat kan geïnvesteerd worden in de juiste mensen op het juiste moment op de geschikte plaats hebben. *Karine Verschueren* wijst op de mogelijkheden die de nieuwe communicatiemiddelen bieden. Deeltijds werken is een aandachtspunt omdat het aandeel van de teamvergaderingen in de werktijd groot is. Op basis van de internationale literatuur kan men hierover echter geen uitspraken doen.

Een van de belangrijkste conclusies uit een recent onderzoek naar buitenschoolse hulp is dat leerlingen en ouders daarop een beroep doen voor leergerelateerde problemen, die dicht bij de kerntaken van het onderwijs staan. Zij pleit ervoor dat dergelijke taken met het oog op gelijkheid zoveel mogelijk door school en CLB wordt opgenomen. *Johan Ravijts* vindt afspraken met welzijnsactoren heel goed. De vragen zijn met wie, welke die afspraken zijn, of ze moeten aangepast worden en of ze regiobestemd zijn. De kennis over de welzijnssector is een van de sterktes van de CLB-sector. *Elke Struyf* nuanceert dat sommige actoren nog wel

problemen signaleren met de draaischijffunctie, wat opnieuw op persoonsafhankelijkheid wijst.

Johan Ravijts vervolgt dat onafhankelijkheid een mentaliteit is, maar er moeten wel regels zijn voor de toetsing. De fysieke en materiële onafhankelijkheid is zeer belangrijk omdat haar ontbreken een barrière vormt voor sommigen. Voor sommige problemen kan een gesprek op school een goed idee zijn, voor andere niet. Er moet dus wel een uitwijkmogelijkheid zijn. Anderzijds zijn leerlingen tevredener over de snelheid van een afspraak dan ouders omdat ze op school plaatsvinden. De spreker besluit dat de plaats niet alleen een praktische kwestie is, maar dat ook de perceptie van onafhankelijkheid in overweging moet worden genomen. De organisatievorm is belangrijk voor de onafhankelijkheid van directies. *Karine Verschueren* vindt de manier van benaderen crucialer dan de plaats. Een aantal leerlingen zal ook makkelijker de stap naar een begeleider op school zetten, omdat de buitenschoolse stap gemakkelijker onder de aandacht van de ouders komt. *Johan Ravijts* vult aan dat het CLB onafhankelijk duiding moet kunnen geven op een advies van Welzijn.

Netgebonden werking heeft voor- en nadelen. In de praktijk werden geen significante verschillen vastgesteld, wel soms tussen centra en vaak tussen medewerkers. *Elke Struyf* vindt dat netgebonden werking een probleem vormt als ze samenwerking tussen de netten verhindert, in het bijzonder in de ontwikkeling waarin centra zich specialiseren. Expertisedeling is immers net belangrijk in regionale samenwerking. *Karine Verschueren* kent daar mooie voorbeelden van zoals Onderwijskiezer en de protocollaire diagnostiek Prodia.

Elke Struyf vindt dat een nieuw decreet van de nieuwe opportuniteiten zoals ICT-mogelijkheden moet gebruikmaken. Verder dienen zich vandaag ook andere problemen aan dan ten tijde van de invoering van het CLB-decreet, zoals cyberpesten. Er zijn dus nieuwe uitdagingen, maar de grote domeinen blijven wel terugkeren, ook in de literatuur. Ze pleit voor evenwicht. *Karine Verschueren* treedt haar bij. Er zijn maatschappelijke veranderingen, maar de bouwstenen van de begeleidingsdomeinen en de emancipatie van maatschappelijk kwetsbare groepen blijven overeind. Een leemte van het huidige decreet is dat het ontstaan is uit en gericht op het CLB en niet vanuit Onderwijs bekeken. Het is goed dat deze keer vanaf het begin Welzijn, Onderwijs en Wetenschap worden betrokken.

Elke Struyf vindt de vraag naar andere leercontexten moeilijk. In de literatuur gaat het om actoren die zich om de leerling bevinden. De vrijetijdcontext is belangrijk voor de ontwikkeling, maar het is moeilijk om die in te brengen in een decreet over leerlingenbegeleiding. Ook *Johan Ravijts* denkt dat de onderwijs-component als basis niet mag worden verlaten. *Elke Struyf* stipuleert dat die component ruimer is dan alleen de school. Het model van de brede school biedt wel een mooie kans om ouders meer te betrekken. *Johan Ravijts* sluit zich daarbij aan. Een van de veranderingen sinds de jaren 90 is de grotere mondigheid van de ouders.

Elke Struyf gelooft inderdaad in de samenwerking tussen CLB en pedagogische begeleidingsdienst. Die laatste heeft wel ruimere taken zoals de ondersteuning van het beleidsvoerend vermogen of vakdidactische begeleiding. Omdat complementariteit zo belangrijk is, zegt zij evenwel niet neen tegen nadenken over fuseren. *Johan Ravijts* denkt dat er heel wat raakvlakken zijn tussen Welzijn en CLB. Er moet dan ook ruime samenwerking zijn, al is hij niet overtuigd van de noodzaak om hen op dezelfde plaats samen te brengen. Dat heeft voor- en nadelen.

Karine Verschueren stelt vast dat de basisdisciplines uit het huidige CLB-decreet in alle buitenlandse literatuur terugkeren, al voeren sommige landen er nog 'remedial teachers' aan toe. Over het bereik van doelgroepen door de interne begeleiding zijn weinig data beschikbaar. Of zij voor de verhoopte compensatie zorgen van hun ondervertegenwoordiging in de externe begeleiding weet men dus niet. *Johan Ravijts* stelt dat het kader moet bekeken worden tijdens het debat over de schaal. Hij treedt bij dat een centrumdirecteur ervan moet kunnen afwijken op grond van regionale verschillen. De huidige personeelsorganisatie is niet altijd flexibel genoeg om de juiste functies in te vullen met de juiste personen.

Koen Daniëls informeert naar de voornaamste bekommernis van de CLB-medewerkers inzake integrale jeugdzorg. Vragen ze om meer mensen in te zetten op de eerste lijn?

Het lijkt *Johan Ravijts* niet altijd de juiste keuze om alleen geld in te zetten voor mensen op het veld. Ook zij hebben begeleiding nodig en worden geconfronteerd met problemen waar ze niet meteen een antwoord op hebben. Er zijn verschillende lagen nodig, wat niet betekent dat elk CLB elke specialisatie in huis moet hebben. Samenwerking is efficiënter.

Kathleen Krekels informeert naar de samenwerking met gon en buitengewoon onderwijs.

Elke Struyf antwoordt dat in Vlaanderen heel veel zaken naast elkaar lopen om kinderen met specifieke onderwijsnoden te ondersteunen. Dit is het moment om de verspreide expertise efficiënter in te zetten. Belangrijk is ervoor te zorgen dat er ook voldoende expertise in de klas aanwezig is. Gon is er ook voor de leerkrachten. Zij wijst op het model van 'team teaching' voor leerlingen met complexe problemen als mogelijkheid, zonder dat overal twee leerkrachten voor de klas hoeven te staan. *Karine Verschueren* denkt dat het M-decreet daarin een evolutie zou kunnen teweegbrengen, al mag men niet vergeten dat het gericht is op leerlingen met participatieproblemen ten gevolge van functiebeperkingen, maar niet op onderwijsproblemen met een sociale achtergrond. Ook die moeten voldoende aandacht krijgen.

Kathleen Helsen is niet overtuigd dat de huidige formulering van de domeinen als basis kan blijven dienen. Zo ontbreekt het domein van de morele ontwikkeling, waarvan de ontwikkelingspsychologie nochtans leert dat zij ook een deel van de evolutie van de jongere vormt. De school mag zich niet uitsluitend op het cognitieve richten. Leren omgaan met normen en waarden is maatschappelijk heel belangrijk om psychosociale problemen te vermijden. Zij beseft dat dit wel aan bod komt in methoden als herstelgericht werken, maar het wordt niet vernoemd als apart domein. Volgens de spreker is het in de huidige maatschappelijke ontwikkeling naar hyperdiversiteit belangrijker dan ooit om dit juist wel te doen. Misschien zijn de huidige domeinen voldoende breed geformuleerd, maar volgens haar blijft men iets missen door dit aspect niet te benoemen in het kader. In die optiek is ook het begeleiden van leren vandaag ruimer dan het begeleiden van scholen, ouders en leerlingen. Vandaag al komen dergelijke vragen uit het volwassenenonderwijs en het dko, waar de kansengroepen te weinig bereikt worden en die op dat vlak niet ondersteund worden door de CLB's. Zij hoopt dat in het nieuwe decreet breed genoeg wordt gekeken en dat daarin de leerling begeleid wordt in verschillende contexten. Een ander voorbeeld is de werkcontext in duaal leren. Zij gelooft niet dat de nieuwe uitdagingen volledig onder te brengen zijn in de bestaande domeinen.

Elke Struyf antwoordt dat dit aspect niet werd onderzocht. Er zijn inderdaad nieuwe uitdagingen voor de scholen, maar evengoed voor het verenigingsleven. Normen en waarden vormen een belangrijk onderdeel van de pedagogische rol van de leerkracht. Voor haar vormt de morele ontwikkeling een onderdeel van het psychosociale domein. Ook preventieve gezondheidszorg is een uitdaging die te weinig aan bod komt. Zij erkent wel dat aparte benoeming een sterk signaal kan zijn.

Kathleen HELSEN,
voorzitter

Kathleen KREKELS,
verslaggever

Gebruikte afkortingen

CLB	centrum voor leerlingenbegeleiding
dko	deeltijds kunstonderwijs
GOK	gelijke onderwijskansen
gon	geïntegreerd onderwijs
ICT	informatie- en communicatietechnologie
ION	inclusief onderwijs
KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
LARS	Leerling Administratie en Registratie Systeem
PMS	(historisch) psycho-medisch-sociaal centrum (nieuwe naam = centrum voor leerlingenbegeleiding, CLB)
POC	Permanente Onderwijscommissie
SES	Sociaal Economische Status
UAntwerpen	Universiteit Antwerpen
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
vte	voltijdsequivalent / voltijdequivalent
vzw	vereniging zonder winstoogmerk